

Макс Вебер

Фигури на културата/
Фигури на властта

съставителство и превод от немски **Кольо Коев**

Max Weber
Kulturgebilde / Machtgebilde
© Herausgegeben von Kolyo Koev, 2017

Max Weber
Figures of Culture / Figures of Power
A collection edited by © Kolyo Koev, 2017

© – Critique and Humanism Publishing House, 2017

Преводът е направен по:

Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Herausgegeben von Johannes Winckelmann, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen (1985): Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen; Wirtschaftliche Beziehungen der Gemeinschaften (Wirtschaft und Gesellschaft) im allgemeinen; Typen der Vergemeinschaftung und Vergesellschaftung in ihrer Beziehung zur Wirtschaft; Ethnische Gemeinschaftsbeziehungen; Politische Gemeinschaften

Макс Вебер
Фигури на културата / Фигури на властта
© Кольо Коев, *предговор, съставителство, превод*, 2017
© Яна Левиева, *художник на корицата и серията*, 2017
© издателска къща – Критика и Хуманизъм, 2017

ISBN 978 954 587 213 6

Кольо Коев

Веберовият ръкопис върху общностите: исторически и понятиѝни контексти

В настоящия том¹ публикуваме Веберовите ръкописи, фокусирани върху видовете социални общности в отношенията им със стопанството и правото. Традиционно те се включват в Част II на *Стопанство и общество* и дълго време се приемат от издателите и от много изследователи за интегрален елемент от един, наистина реконструиран след смъртта му, но въпреки това отговарящ на намерението на Макс Вебер, труд-завещание. За да бъдат тези ръкописи обаче четени адекватно, статусът им трябва да бъде преосмислен съобразно една нова перспектива²

¹ Заглавието на тома *Фигури на културата / Фигури на властта* е на съставителя.

² Всъщност тя не е чак толкова нова, ако приемем, че началото ѝ поставя една статия на Фридрих Тенбрук от 1977 г., която анализира критично петото издание на *Стопанство и общество* под редакцията на Йоханес Винкелман (вж.: Friedrich H. Tenbruck, „Abschied von Wirtschaft und Gesellschaft”. *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, Bd. 133, N. 4. [декември 1977], 703-736). Статията събужда един отдавна назрял дебат, който импулсира и по-различната „архитектура“ на ръкописите от *Стопанство и общество* в рамките на започналото през 1984 г. публикуване на *Пълни събрани съчинения на Макс Вебер*. При все това и до ден днешен *Стопанство и общество* продължава – успоредно на академичното издание – да излиза за масово ползване във формата на петото издание, поддържайки за широката публика конструирания още през 20-те години образ на незавършения Веберов *opus magnum*.

на веберознанието към тях, намерила отчасти израз и в политиката на издателите на *Max Weber Gesamtausgabe* (MWG).³ В първата част на предговора ще се опитам да очертая тази перспектива в контекста на историята на *Стопанство и общество*, а във втората ще разгледам една специфична, произтичаща от нея, словоупотреба на ключови понятия в ръкописите.

Двете истории на *Стопанство и общество*

Всъщност, както вече казах, уместната локализация на споменатите ръкописи върви успоредно с релевантната реконструкция на корпуса на *Стопанство и общество*.

³ Публикуваните тук ръкописи попадат в MWG I/22-1, като в разгърнатия си вид заглавието на тома изглежда така: Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Nachlass*, Teilband I: *Gemeinschaften*, Herausgegeben von Wolfgang J. Mommsen in Zusammenarbeit mit Michael Mayer, Mohr Siebeck, Tübingen, 2001. Българският превод е направен по: Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Zweiter Teil, *Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte* (гл. I: 181-198; гл. II: 199-211; гл. III: 212-233; гл. IV: 234-244; гл. VIII: 514-540), Fünfte, revidierte Auflage, Besorgt von Johannes Winkelmann, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1985. Използваме като основа на превода петото издание на *Стопанство и общество*, защото новото в MWG се отнася до композицията на томове (за което ще стане дума по-нататък в Предговора), но не и до съдържанието на текстовете. Цитираният по-горе том на MWG възпроизвежда всичко включено в нашето издание, без гл. I, като добавя един непубликуван досега ръкопис от периода 1906-1910 г., посветен на основни понятия към темите: „Домашно обединение, род и съседство“ (фактически към глава III на българското издание) и пропуснатата в българското издание поради съвсем фрагментарния си вид (едва 3 страници) незавършена гл. VI „Пазарното обществено обвързване“ (Die Marktvergesellschaftung; в MWG: Die Marktvergemeinschaftung).

Историята на *Стопанство и общество* обаче има **две начала** – в импозантния интердисциплинарен Веберов проект *Основи на социалната икономика* (*Grundriß der Sozialökonomik*) и в стремежа на издателите на Вебер да дешифрират замисъла на неговия принос към него, борейки се с липсата на непосредствени указания за финалния му образ. Ще се спра накратко на идеята за *Основи на социалната икономика*, тъй като тя е слабо позната в България, но е от решаващо значение за разбирането на *Стопанство и общество*.⁴

През 1909 г. тюбингенският издател Паул Зибек предлага на Вебер да поеме работата⁵ над икономическа енциклопедия, която да замени доста успешния през годините преди това, но вече остарял *Handbuch der politischen Ökonomie* (Наръчник по политическа икономия) на Густав Шьонберг. Скромната първоначална идея придобива във Веберовата глава мащабна форма, под която той иска да представи по най-убедителен начин идеята за интензивно обсъжданата по това време в Германия „социална икономика“.⁶ Понятието влиза и в заглавието на

⁴ За този проект вж. по-подробно: R. Swedberg, *Max Weber and the Idea of Economic Sociology*, Princeton University Press, Princeton, 1998, 153-162; вж. също К. Коев, *Елементарни форми на всекидневен живот. Макс Вебер и немското социално-научно познание от края на XIX и началото на XX в.*, С., 2003, Просвета, 116-129.

⁵ Вебер фигурира като един от 40-те участници в екипа издатели на проекта, но всъщност както работата по координацията, така и по четенето и обработката на ръкописите пада изцяло върху него. Самата идея (както ще се види по-нататък) е собствено Веберова и е преследвана с Веберова страст и настойчивост.

⁶ По-конкретно приносът на Вебер е трябвало да включва една глава върху отношението между право и стопанство, глава върху отношението между стопанството и социалните груп-

новия проект: *Grundriß der Sozialökonomik* (*Основи на социалната икономика*). Проектът предполага издаването на пет „книги“, които се подразделят съответно на „томове“, „раздели“ и т.н.⁷ В продължение на 10 години (от 1920 до 1930 г.) са публикувани 12 тома (няколко хиляди страници), след което издателската работа е окончателно прекратена.

Голямата заслуга на Вебер е, че успява да обедини около своя проект всички големи немскоезични икономисти (между които Йозеф Шумпетер, Фридрих фон Визер, Фридрих фон Хайек, Карл Бюхер, Ойген фон Филипович и др.), иначе принадлежащи към враждуващите помежду си германска „историческа школа“ в икономиката и „австрийската школа“, както и мислители, работещи по границите между икономика и социология като Роберт Михелс, Алфред Вебер, Вернер Зомбарт, Фридрих фон Готл-Отлилиенфелд и др. Вебер локализира собствения си принос в Книга I *Основи на икономиката* – там той попада в Раздел III „Стопанство и общество“ под заглавие „Стопанството и социалните редове и сили“. Веднага след собствения си труд, в същия раздел, Вебер предвижда да бъде публикувана студия на Ойген фон Филипович, оза-

пи (семејство, община, съсловия и класи) и глава върху отношенията между стопанство и култура. Извън този раздел, към 1909 г. Вебер е предвиждал да напише за Книга I още два текста: „Стопанство и раса“ и „Обект и логическо естество на изследваните проблеми“, вж.: W. Schluchter, „Wirtschaft und Gesellschaft“ – das Ende eines Mythos, в: *Max Weber heute. Erträge und Probleme der Forschung*, Herausgegeben von Johannes Weiß, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 56-57.

⁷ За схема, илюстрираща общия изглед на проекта, вж.: Swedberg, *op. cit.*, 157.

главена „Развитие на стопанските и социалнополитическите системи и идеали“.

Разказвам, макар и накратко, всичко това, защото общата перспектива позволява да се види по-добре първоначалния Веберов план, датиращ от 1909 г.⁸ От него става ясно, че „Стопанство и общество“ **фигурира като заглавие на целия раздел**, а не на Веберовия труд, както и че действителният акцент на Вебер пада върху **отношението между стопански ред и другите социални редове и сили**.

Вебер обаче е твърде неудовлетворен от някои от получените текстове (по-специално от тези на Фридрих фон Визер, чийто труд е водещ в цялата книга, и на Карл Бюхер) и решава, че в собствената си част трябва да компенсира липсите (които в неговите очи са свързани най-вече с дефицит на социология). Това променя композицията на Веберовия принос и към 1914 г. вторият план на Вебер вече изглежда така:

⁸ По-конкретно приносът на Вебер е трябвало да включва една глава върху отношението между право и стопанство, глава върху отношението между стопанството и социалните групи (семејство, община, съсловия и класи) и глава върху отношенията между стопанство и култура. Извън този раздел, към 1909 г. Вебер е предвиждал да напише за Книга I още два текста: „Стопанство и раса“ и „Обект и логическо естество на изследваните проблеми“, вж.: W. Schluchter, „Wirtschaft und Gesellschaft“ – das Ende eines Mythos, в: *Max Weber heute. Erträge und Probleme der Forschung*, Herausgegeben von Johannes Weiß, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 56-57.

ПЪРВА КНИГА

Основи на стопанството

С. Стопанство и общество

I. Стопанството и социалните редове и сили

Макс Вебер

1. Категории на социалните редове

Принципни отношения между стопанството и правото

Стопански отношения на обединенията изобщо

2. Домашна общност, ойкос и предприятие

3. Съседско обединение, род и община

4. Отношения между етническите общности

5. Религиозни общности

Класова обусловеност на религиите

Културни религии и стопанска нагласа

6. Обвързване в пазарна общност

7. Политическото обединение

Условия за развитие на правото

Съсловия, класи, партии

Нацията

8. Господството

а) Трите типа легитимно господство

б) Политическо и йерократично господство

в) Нелегитимното господство

Типология на градовете

д) Развитие на модерната държава

е) Модерните политически партии

II. Развитие на стопанските и социалнополитическите системи и идеали

*Ойген фон Филипович*⁹

Източник: W. Schluchter, „Wirtschaft und Gesellschaft“ – das Ende eines Mythos, 58.

⁹ По-късно студията на Фон Филипович отпада поради смъртта на автора.

От проекта на Книга I освен това отпадат двата Веберови текста извън раздела „Стопанство и общество“ (вж. бел. под линия № 8), като вероятно планираните в „Обект и логическо естество на изследваните проблеми“ методологически и по-общотеоретични размисления се трансформират в публикуваната през 1913 г. в списание *Логос* студия „Върху някои категории на ‘разбиращата социология’“¹⁰. Характерът на студията дава основания да се допуска, че тя е била замислена като елемент от очертавания по-горе Веберов корпус.¹¹ Във всеки случай (както ще покаже по-нататък) ръкописите от този период, структурирани около взаимодействието на социалните общности и стопанството, трябва да се четат през теоретичния филтър на студията от списание *Логос* върху категориите.

После избухва Първата световна война, която временно спира работата върху проекта.

След края на войната (между 1918 и 1920 г.) Вебер подготвя за публикуване нов вариант на собствения си принос. Той обаче успява да авторизира само 180 страници от него, които познаваме като Част I на *Стопанство и общество*. Това се четирите глави: „Основни социологически понятия“; „Социологически основни категории на стопанското действие“; „Типовете господство“ и (незавършената) „Съсловия и класи“. През 1920 г. Вебер умира и с това започва следващият етап от драматичната история на неговия труд.

¹⁰ Вж. българския превод в: М. Вебер, *Смисъл и ценност*, С., 1998, ИК КХ – Критика и Хуманизъм, 155-198.

¹¹ В. Шлуктер предполага, че тя е публикувана отделно и предварително, 1) за да демонстрира пред социалнонаучната общност достигнатото равнище на анализ и 2) за да очертае Веберовата позиция в разгръщания се дебат върху свободата от ценности; вж: Schluchter, *op. cit.*, 63.

Малко след смъртта на съпруга си Мариане Вебер уведомява Паул Зибек, че на базата на наличните ръкописи тя би могла, с помощта на Мелхиор Палий, да реконструира евентуалния Веберов замисъл на приноса му към *Основи на социалната икономика*. Така през 1922 г. излиза първото издание на *Стопанство и общество*.¹² В Предговора Мариане Вебер говори за „главния труд“ на Вебер. Оттук нататък вече както тя, така и следващият издател, Йоханес Винкелман, независимо от различията помежду си, ще поддържат тезата, че работейки над *Стопанство и общество*, Вебер е писал своя *opus magnum*.¹³

Настояването, че *Стопанство и общество* е единен труд, своеобразна поанта на Веберовото дело, принуждава издателите да изработят истинска теория за телеологията на труда, според която първата част има „абстрактен характер“, а втората предлага една по-скоро „конкретна социология“ (Мариане Вебер); първата част дефинира „най-общите категории на науката за обществото“, за разлика от втората, която разгръща „конкрет-

¹² И тук е направена ключовата подмяна, като заглавието на раздела в *Основи на социалната икономика* става заглавие на новоиздадения Веберов труд. Това заглавие ще фигурира във всички следващи издания.

¹³ На това особено настоява Йоханес Винкелман, извеждайки немския вариант на израза в заглавието както на статията си от 1949 г., така и на книгата си от 1986 г. Вж.: J. Winckelmann, „Max Webers opus posthumum: Eine literarische Studie“, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, Bd. 105, H. 2. (1948), 368-387; J. Winckelmann, *Max Webers hinterlassenes Hauptwerk: Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Entstehung und Aufbau*, Paul Siebeck (J.C.B.Mohr), Tübingen, 1986. Освен това Винкелман, критикувайки подредбата на Мариане Вебер, вече претендира, че ще представи не „евентуалната“, а „иманентната композиционна идея“ на Вебер.

но-емпирични анализи на социалните особени форми“ (Й. Винкелман).¹⁴

След цитираната вече ключово важна статия на Фридрих Тенбрук все повече започва да си пробива път една различна гледна точка, която се отказва от идеята за *Стопанство и общество* като хомогенен труд, като своеобразен телос на Веберовото мислене.¹⁵ Бих казал, че тя се

¹⁴ Вж. съответно Предговора към петото и към четвъртото издание (Й. Винкелман) и към първото издание (Мариане Вебер), публикувани в: Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Paul Siebeck (J.C.B. Mohr), Tübingen, 1985 (XI-XXXI; XXII). Че тази „теория“ е меко казано пресилена, би демонстрирало всяко по-внимателно вглеждане в публикуваните в настоящия том ръкописи, в които откриваме характерното Веберово обвързване на високо теоретични разсъждения с анализ на конкретни казуси и с просветляващи примери. При все това усилията на издателите на *Стопанство и общество* дават резултат. За да се стигне до куриозната ситуация, за която разказва Дирк Кеслер: „През 1998 г. Международната социологическа асоциация проведе анкета сред членовете си под заглавие ‘Книга на столетието’. Те трябваше да кажат кои пет социологически книги от ХХ в. са оказали най-голямо влияние върху научната им работа. Първото място беше отредено на книгата на един германски социолог: *Wirtschaft und Gesellschaft* на Макс Вебер. Коректността обаче изисква да се каже, че международната социологическа общност класира на това място не книгата с цитираното немско заглавие, а всъщност книга под заглавие *Economy and Society*. Всеки, поне отчасти запознат с досегашните преводи на тази немска публикация, знае, че това са съвършено различни книги. Едно нещо обаче обединява всички версии, независимо на какъв език са издадени те: във всички тези случаи с т. нар. книга [на Вебер] става дума за фрагмент, за конструкция, за текстова фикция“ (Dirk Käsler, „Eine Konstruktion wird dekonstruiert. Max Webers ‘Wirtschaft und Gesellschaft’ zerfällt in Einzelteile“, *literaturkritik.de*, Nr. 4, април 2006, *Philosophie und Soziologie*, 1).

¹⁵ Поддръжниците на тази перспектива ѝ дават красноречив израз с метафориката в заглавията на публикациите си. Тенбрук например говори за „раздяла със *Стопанство и общество*“, Шлухтер – за „края на един мит“, Кеслер – за „деконструиране на една конструкция“.

основава на две допускания, които могат да бъдат изразени най-общо по следния начин:

1) Оригиналният Веберов замисъл не може да бъде убедително реконструиран, доколкото липсват каквито и да било индикации за това;

2) По-същественото от моя гледна точка обаче е, че Вебер пише не единен труд (както и да се нарича той), а работи върху част/части от интердисциплинарния проект *Основи на социалната икономика*. Неудовлетворението от работата на другите участници и ангажираността му с проекта го карат постоянно да преработва, преформулира и пренаписва собствения си текст, което е най-силното доказателство, че ориентир за него е съвместният проект, а не преди всичко собственият принос.

Оттук следва важният извод, че Веберовият принос към *Основи на социалната икономика* трябва да се разглежда не като монолитен корпус, а като поредица от отделни фрагменти, които, макар и препращащи един към друг, следва да се четат тъкмо като самостоятелни текстове. Подобни са основанията на издателите на Пълните събрани съчинения на Макс Вебер да публикуват ръкописите към *Основи на социалната икономика* (за раздела „Стопанство и общество“) в шест отделни книги, включени в том 22 и 23 от Раздел I „Съчинения и речи“. ¹⁶ Композицията на двата тома изглежда по следния начин:

I/22, 1: *Стопанство и общество. Общностите*

I/22, 2: *Стопанство и общество. Религиозните общности*

¹⁶ В „Общи указания“ (към тези томове) се казва: „Вебер не ни е оставил никаква финално валидна композиция, а откритите в ръкописното наследство текстове са в повече или по-малко фрагментарен вид“ (MWG I/22-1, Allgemeine Hinweise, Mohr Siebeck, Tübingen, 2001, VII).

I/22, 3: *Стопанство и общество. Право*

I/22, 4: *Стопанство и общество. Господство*

I/22, 5: *Стопанство и общество. Градът*

I/23: *Стопанство и общество. Социология. Незавършен ръкопис 1919-1920*

Това, което прави впечатление в поредността на томове е, че тя, макар да става дума за самостоятелни томове, следва в общи линии поредността на плана от 1914 г., а авторизираната следвоенна част на Веберовия принос към *Основи на социалната икономика* фигурира като самостоятелен том 23.¹⁷ Връзката между иначе автономните единици подчертават и издателите в Общите указания: „Чрез публикацията на ръкописите към ‘Стопанство и общество’ в различни, тематично хомогенни томове не трябва да се създава впечатлението, че става дума за колекция от несвързани помежду си текстове, за един вид представяне на ‘специални социологии.’ Дори когато някои текстове добиват характера на обстойни монографии, то те са проектирани от Вебер във връзка с неговия проект ‘Стопанство и общество.’“¹⁸

Тази композиция на ръкописите от том 22 и том 23 обаче крие в себе си един голям проблем, свързан с Веберовата концептуална работа. Както вече стана дума, представеният по-горе комплекс от фрагменти всъщност е съставен от ръкописи, писани между 1909 и 1914 г. (т.нар. „стара част“ на *Стопанство и общество*), които обаче са разположени в контекста на том 23, възпроизвеждащ „но-

¹⁷ Вероятно в съответствие с изследователската политика, заявена от Вебер в *Протестантската етика*: дефиницията да изплува едва в края на изследването. Вебер, М., *Протестантската етика и духът на капитализма*, С., 2004, Просвета, 35-36.

¹⁸ Allgemeine Hinweise, XI.

вата част“ от 1918-1920 г., ключов елемент от която са известните „Основни социологически понятия“. Независимо от аргументите на издателите да включат „Върху някои категории на ‘разбиращата социология’“ от 1913 г. в том I/12: *Разбираща социология и свобода от ценности*¹⁹ (който предстои да излезе през 2018 г.), е твърде подвеждащо „Основни социологически понятия“ да бъдат оставени като понятиен контекст на предвоенния ръкопис.²⁰

Целта ми тук обаче не е да критикувам издателската политика на MWG. Горната бележка е по-скоро препратка към втората част на предговора. В нея ще се спра накратко на концептуалната връзка между „Върху някои категории на ‘разбиращата социология’“ и ръкописа от 1909-1914 г. най-вече с оглед на възможността за по-добро разбиране на публикуваните в настоящия том текстове (които са основна част от въпросния ръкопис).

Понятийните хоризонти на ръкописа за общностите

Публикуваните тук изследвания имат за своя прицелна точка преди всичко **общностите** в отношенията им с различни социални редове. С известно огрубяване може да

¹⁹ Някои от тези аргументи са приведени от Клаус Лихтблау в статията му: „Vergemeinschaftung and Vergesellschaftung in Max Weber: A reconstruction of his linguistic usage“, *History of European Ideas*, Volume 37, Issue 4, 2011, 456. За критика на това издателско решение вж.: Hiroshi Orihara, „From a ‘Torso with a Wrong Head’ to ‘Five Disjointed Body-Parts without a Head’: A Critique of the Editorial Policy for Max Weber Gesamtausgabe I/22“, *Max Weber Studies* 3.2 (2003), 133-168.

²⁰ Това в определен смисъл връща издателите към старата визия за *Стопанство и общество*, в началото на което стоят „Основни социологически понятия“.

се каже, че основните мотиви в тези Веберови анализи са два: генеративната сила на общностното действие и разгръщането (което ще рече самодействие, развитие, разпадане, трансформиране) на социалните общности в процеса на социално рационализиране.²¹ От такава гледна точка ключово значение има една понятийна опозиция, която пронизва анализите в целия том: *Vergemeinschaftung* и *Vergesellschaftung*. Тя е вариация на концептуалното ядро, което Вебер разиграва в анализите си – *Gemeinschaftshandeln-Gesellschaftshandeln*.

Тук, разбира се, разпознаваме известната двойка „общност-общество“ на Тьонис. Несъмнено, разгръщайки своето концептуално гнездо, Вебер реагира на идеята на Тьонис, но я прецизира и диференцира, за да може тя да добие максимална социологическа полезност.²² Без да навлизам в подробности, ще кажа, че Веберовият акцент върху *Vergemeinschaftung-Vergesellschaftung* има, освен всич-

²¹ Това впрочем е подчертано от самия Вебер в Предисловието към Книга I от *Grundriß der Sozialökonomik*, който характеризира собствения си принос към Раздел III по следния начин: „Обсъждат се по-изчерпателно, отколкото обикновено... отношенията на икономиката... към социалните редове. При това то се прави целенасочено по такъв начин, че също така да изпъкне автономността на тези сфери спрямо стопанството. Тръгва се от представата, че развитието на стопанството трябва да се разглежда преди всичко като особен частичен феномен на всеобщото рационализиране на живота“ (*Grundriß der Sozialökonomik*, I Abteilung: *Wirtschaft und Wirtschaftswissenschaft*, Tübingen, 1914, VII). Обръщам внимание на мястото, където е казано това: в Предговора към цялата Книга I, а не просто към раздела с неговия текст. Това подчертава фундаменталната роля на отношенията между общностите и стопанския ред за **целия проект**.

²² Вж. цитираната по-горе статия на Клаус Лихтблау за внимателно и много просветляващо сравнение между употребите на *Vergemeinschaftung* и *Vergesellschaftung* при Вебер, на *Vergesellschaftung* при Зимел и на *Gemeinschaft-Gesellschaft* при Тьонис.

ко друго, полемичен характер, доколкото съответства на неговата критика на т.нар. „колективни“ понятия в стремежа му да пренасочи погледа от колективните образувания към разбираемите „носители на смислово ориентирано действие“.²³ Такова колективно понятие е понятието „общество“ и то трябва да се схваща не като даденост или като „контейнер“, а да просветва през различните форми на въвличеност в действие на индивидите. В този смисъл *Vergemeinschaftung* и *Vergesellschaftung* са относително устойчиви форми на затваряне на социалните взаимодействия.²⁴ Превеждам ги като „общностно обвързване“ и „обществено обвързване“ (във „Върху някои категории“: „социализирано обвързване“). Тук се налага да се обърнем към „Върху някои категории“, за да видим как определя Вебер „общностно действие“ (*Gemeinschaftshandeln*) и „обществено действие“ (*Gesellschaftshandeln*) във връзката помежду им.

В студията общностното действие е привилегировано като „първичният обект на ‘разбиращата социология’“. И това не е случайно, защото Вебер го дефинира през насочеността му към поведението на други хора, или по-точно през ориентацията по смисъл „към очакванията за определено поведение на другите и (субективно) оцене-

²³ Вж. за критиката на колективните понятия „Основни социологически понятия“ (М. Вебер, *Генезис на западния рационализъм*, ИК КХ – Критика и Хуманизъм, С., 2001, 25 и сл.); вж. също М. Вебер, „Върху някои категории на ‘разбиращата’ социология“, в: *Смисъл и ценност*, ИК КХ – Критика и Хуманизъм, С., 1998, 166.

²⁴ В началото на гл. III от настоящия том (108) Вебер в характерния си стил пояснява тъкмо това: „Тук... трябва да обсъдим не отношението на стопанството към отделните културни съдържания..., а просто неговите отношения към „обществото“, което в случая ще рече: към най-общите структурни *форми* на човешките общности“.

ните в съответствие с това шансове за успех на собствено-то действие“.²⁵ Това определение съвпада почти изцяло с определението за „социално действие“ в „Основни социологически понятия“.²⁶ По-нататък понятието се разширява, включвайки не само ориентация към очаквания, но и към ценност („дълг“ и неща от този род“, казва Вебер), а „действието, ориентирано към очаквания за смислово на-товарено действие“, се оказва само „рационален пределен случай“.²⁷ В публикуваните тук ръкописи това разбиране за общностно действие е пълноценно разгърнато на много места в смисъла на казаното по-горе. От една страна, то е „общностно“, защото е структурно значимо за формиране на общностите, независимо от техния вид и от степента им на рационалност. В този смисъл то е тъкмо социално действие във фундаменталния Веберов смисъл. От друга страна, постоянното му пулсиране не е задължително за самоподдържането на общността. Така например „съседската общност“ в традиционната си форма може да излъчва интензивно общностно действие, докато тази интензивност може да „затихва до нула“ в модерни градски условия, казва Вебер, като само в критични ситуации „може да се очаква определена проява на общностно действие“ (вж. настоящото издание [цит. като *Фигури*], с. 121). Но

²⁵ „Върху някои категории“, 168.

²⁶ Ср. „Основни социологически понятия“, 12. Което вероятно кара американските преводачи на *Стопанство и общество* да преведат навсякъде *Gemeinschaftshandeln* като „social action“. Това обаче, както ще стане ясно, неимоверно стеснява обема на понятието. По-късно написаните (специално за публикацията през 1913 г.) I и II част на „Върху някои категории“ вече по-скоро клонят към употребата на „социално действие“ в „Основни социологически понятия“ (вж. особено 157; вж. също Lichtblau, *op. cit.*, 456), което допълнително усложнява нещата.

²⁷ „Върху някои категории“, 169.

дори и при съседството в рамките на традиционната селска общност „общностното действие‘ не е правило, а по-скоро повтарящо се, макар и типично, изключение. То винаги е по-малко интензивно и фрагментарно проявяващо се в сравнение с общностното действие в домашната общност“ (Пак там, с. 122). Характерният контекст, в който се проявява общностното действие при съседските общности, е в ситуация на бедствие или при нужда от помощ. Но и тогава то „въплъщава ‘братството‘ в един съвършено трезв и непатетичен, преобладаващо стопански смисъл на думата. Под формата на услуга, която при случай ще бъде върната“ (Пак там).

В тези свои анализи Вебер демонстрира по виртуозен начин идеално-типичната си работа с понятия, която го разграничава категорично от Тьонис, макар да запазва следите от неговата употреба на общност и общество: общностното действие е присъщо както на общностите от традиционен, така и на тези от модерен вид, а може да затихва и в двете. То е социално действие, генериращо общности, и е в пълния смисъл на думата „общностно“, най-вече в ситуация лице-в-лице: например в домашните общности (които, от своя страна, имат присъствие и в традиционен, и в модерен контекст).

Особено интересен от такава гледна точка е преходът към „обществено действие“ в студията върху категориите: „Едно общностно действие ще наричаме социализирано действие (‘обществено действие‘ [Gesellschaftshandeln] тогава и доколкото то (1) е ориентирано по смисъла си към очаквания, поддържани на основата на установени социални редове, когато (2) ‘предписването‘ на тези редове се извършва чисто целерационално предвид на очакваното като последица действие на социализираните инди-

види и когато (3) смисловата ориентация се осъществява субективно целерационално.²⁸ Тук ясно се вижда защо общностното действие е „първичният обект“ на разбиращата социология – то е ядрото, от което се диференцира общественото действие, а общественото действие, от своя страна, закрепва общностните образувания около целерационално предписан ред. Или както подчертава Вебер във *Фигури*, общественото обвързване „при всички обстоятелства представлява солиден гарант за устойчивото съществуване на общностното действие“ (с. 92). При това **всяко** общностно действие може да се развие до рационално обществено обвързване (с определен вариант: обществено обвързване, основано на кодифицирано правило). В публикуваните тук ръкописи Вебер изброява варианти например на осигуряващи икономически блага и услуги обществени обвързвания, вариращи от „основан на ойкоса“ (традиционен тип) до тип, „основан на ориентирано към печалба стопанство“ (модерен тип) (с. 99-102). Съотнасянето между двата вида „обвързване“, произтичащи от отношението между общностно и обществено действие, е релефно демонстрирано от Лихтблау в цитираната вече статия:

За Вебер общностно обвързване (*Vergemeinschaftung*) възниква, ако действията на две или повече лица са взаимоотнонесени по смисъл; за разлика от това, обществено обвързване (*Vergesellschaftung*) е налице тогава, когато действията на две или повече лица са не само смислово взаимоотнонесени, а когато освен това тази смислова ориентация на техните действия се основава на съществуването на установен социален ред или когато, от друга страна, такива действия създават подобен ред. Първата дефиниция предполага

²⁸ Пак там.

разграничение спрямо масовото поведение, което само по себе си не е ориентирано по смисъл; втората, обратно, представлява разграничение спрямо общностното действие, което не е ориентирано по смисъл към съществуването на рационален социален ред. Понятията следователно са ясно и прецизно разграничени, но в същото време са свързани в семантичен континуум, тъй като обществено действие (*Gesellschaftshandeln*) и произтичащо от обществено обвързване действие (*Vergesellschaftungshandeln*) са феноменални форми на общностно действие. Тъкмо по тази причина в довоенните си ръкописи Вебер използва понятието общност (*Gemeinschaft*) като общо понятие за най-различни социални групи и формации: например семейство; етническа и политическа общност; религиозна общност, а така също и пазарна общност, характеризирайки по този начин онези социални единици, по отношение на които се реализира общностно обвързване (*Vergemeinschaftung*) или обществено обвързване (*Vergesellschaftung*).²⁹

Валидността на подобна ориентация към предписан ред (*Vergesellschaftung*) не означава непременно следване на реда, а преди всичко **поддържане на представата**, че предписаният ред се съблюдава (защото водещият принцип тук е **съобразяването** с реда: при отклонение от него – чрез прикриването на това отклонение). Оттук следва постоянно подчертаваната от Вебер възможност за ориентация към множество редове.³⁰

Идеята за „фактическо действие“, или за действие „сякаш“ редът се съблюдава, препраща към друг вид действие „като че ли“ (*als ob*): т.нар. „действие според съгласие“ (*Einverständnishandeln*). То се отличава от общественото действие и от общественото обвързване, доколкото не е ориентирано към „предписан ред“, но постига

²⁹ Lichtblau, *op. cit.*, 459.

³⁰ „Върху някои категории“, 170-172.

ефект, който „‘като че ли’ е бил реализиран посредством ориентация към някакъв ред“.³¹ Решаващото в случая е, че ориентацията към действието на другите разчита на това, че „въпреки липсата на договореност“, другите също ще ориентират действията си така, сякаш договореността е налице. Тук става дума за мълчаливо „съгласие“, основано на интересите на страните да го поддържат.

Не всяко общностно действие се отнася към категорията „действие според съгласие“; към нея ще причислим преди всичко онова общностно действие, което усреднено основава своята ориентация на шанс за съгласие. Социалното затваряне на расовата общност има характера на такова действие в случаите, когато в релевантна степен може да се разчита, че участниците усреднено ще го разглеждат като практически *задължаващо* ги поведение. Иначе имаме налице съответно или масово обусловено, или просто общностно действие на индивидите без предварително съгласие.³²

Иначе казано, действието според съгласие, подобно на общественото действие, също диференцира (но „от другата страна“, така да се каже) общностното действие, обхващайки случаи, които иначе биха могли да бъдат отнесени и към масовото или към масово обусловеното действие. От такава перспектива във *Фигури* Вебер разглежда например ефекта на „конвенцията“, когато тя овладява просто „регулярностите на действието“: тогава „едно масово действие“ става „действие според съгласие“ в характерния облик на „традицията“ (с. 60).

Действието според съгласие обаче може да структурира и чисто целерационални отношения (например отношения на пазарна размяна). Модерната икономиче-

³¹ Пак там, 179.

³² Пак там, 184.

ска размяна се характеризира с достатъчна стабилност и без „правна гаранция“, подчертава Вебер, защото на „участниците в огромния брой стопански транзакции“ и през ум не им минава да се упоават на „евентуален съдебен иск“. „А на борсата например сделките дори между професионални търговци се сключват в такива форми, които в доминиращата си част чисто и просто изключват каквото и да било ‘доказателство’ в случай на злонамереност... При все това практически не се наблюдават оспорвания на договорите“ (с. 63).

Друг вариант на действие според съгласие, функциониращо в рамките на рационалните структури, е очертаната в студията за категориите тенденция дори високо социализираните общности да пораждат действие според съгласие между членовете, надхвърлящо рационалните цели на тези общности (например участието им в различни по характера си клубове).³³ Във *Фигури* Вебер разглежда подобно – да го наречем „вградено“ – действие според съгласие под формата на „съсловно“ равенство между иначе йерархично неравни (шеф и подчинен край билиардната маса, с. 245). Веднага след това той обсъжда едно не по-малко интересно разширение на този вариант: фактическото съсловно разслояване/затваряне „отвътре на установената демокрация“. Такова е например разслояването „на основата на конвенционално жизнено поведение“, което Вебер наблюдава по време на посещението си в САЩ: „само обитателите на определена улица (‘the Street’) се разглеждат като принадлежащи към ‘обществото’ (society), т.е. като такива, с които може да се влиза в общуване, които могат да бъдат посещавани и канени на гости“ (с. 245-246).

³³ „Върху някои категории“, 187. Днес бихме нарекли такива форми на действие според съгласие „тиймбилдинг“.

Казусите с опериране на действието според съгласие (съответно на общности според съгласие: *Einverständnismgemeinschaften*) в пределите на високо рационализирани образувания са особено важни за Вебер. Неслучайно той много често взема примери от сферата на пазарните отношения и на езиковата комуникация.³⁴ Допускането ми е, че това е така, защото въпросните казуси визират практики с рационални правила, а Вебер иска да покаже каква всекидневна работа се извършва преди и около тези правила (особено важна в това отношение е критиката на Рудолф Щамлер в публикувания ръкопис: вж. *Фигури*, с. 59-68). Тази работа в определен момент може да кристализира в правила, но тя може фактически да протича и в пределите на установени правила: да интерпретира, но и да дестабилизира и да предефинира вече налични правила. Оттук и стремежът ми в *Елементарни форми на всекидневен живот* да тълкувам действието според съгласие като всекидневната форма, в която протича социалното действие.³⁵

В „Основни социологически понятия“ от 1920 г. Вебер вече предефинира смисъла на опозицията *Vergemeinschaftung-Vergesellschaftung* преди всичко с оглед на въвеждането на понятието „социално действие“, което поема основното значение на *Gemeinschaftshandeln* (междувременно *Gemeinschaftshandeln*, заедно с *Gesellschaftshandeln* и *Einverständnishandeln*, отпада от употреба). В Предварителна бележка към „Основни социологически понятия“

³⁴ Такива са **първите примери**, които Вебер коментира в студията за категориите (вж. „Върху някои категории“, 179-180).

³⁵ К. Коев, *Елементарни форми на всекидневен живот. Макс Вебер и немското социалнонаучно познание от края на XIX и началото на XX век*, С., 2003, Просвета, 158.

Вебер нарича своята преработка „опростяване“: „В сравнение със статията в *Logos*... терминологията тук е значително опростена, поради което е и твърде променена, за да бъде по-лесно разбираема“.³⁶

Много е спорно дали това „опростяване“ е с положителен или с отрицателен знак спрямо понятиятната работа във „Върху някои категории на разбиращата социология“. Надявам се обаче да съм демонстрирал безспорността на твърдението си, че Веберовите ръкописи около социалните общности могат да бъдат адекватно четени само през студията от 1913 г. върху категориите.

³⁶ „Основни социологически понятия“, 11-12. Опростяването е с цената на изостряне на смисъла на *Vergemeinschaftung* и *Vergesellschaftung* и приближаване на тяхната употреба до бинарната двойка на Тьонис „общност“–„общество“. Това, най-общо казано, става през обвързването на *Vergemeinschaftung* предимно с „афективно“ и „традиционно“ действие, а *Vergesellschaftung* – с „ценностно“ и „целерационално“ действие (M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, J. C. B. Mohr [Paul Siebeck], Tübingen, 1985, 21-22; вж. по-подробно за Веберовото „предефиниране“: Lichtblau, *op. cit.*, 462-465).